

УДК 930.253:531/534+52(092)(477)"1942/1957"Коваленко А.Д.

Юрій Володимирович Булгаков,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник відділу археографії
Інституту архівознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
e-mail: bulgakov_george@ukr.net

**УЧАСТЬ А. Д. КОВАЛЕНКА
В РОБОТІ НАУКОВИХ ФОРУМІВ У ГАЛУЗІ МЕХАНІКИ
(1942–1957)**

Досліджено діяльність видатного вченого-механіка А. Д. Коваленка з організації обговорення актуальних питань механіки на наукових форумах, які відбувалися в 1942–1957 рр. Визначено джерельну базу дослідження. Проаналізовано документи з особового архівного фонду А. Д. Коваленка, що зберігається в Інституті архівознавства НБУВ. З'ясовано, що діяльність А. Д. Коваленка сприяла налагодженню науково-інформаційного обміну в галузі напруженості та жорсткості газотурбінних двигунів серед учених СРСР та міжнародної наукової спільноти.

Ключові слова: документ, Інститут архівознавства НБУВ, історія науки, механіка, НАН України, А. Д. Коваленко.

Серед важливих складових наукової діяльності видатного українського вченого в галузі механіки, фахівця з теорії пружності і термопружності, доктора технічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки, лауреата Державної премії УРСР, академіка АН УРСР Анатолія Дмитровича Коваленка (1905–1973) були апробація отриманих наукових результатів та їхня популяризація у вигляді участі в роботі наукових конференцій, сесій, семінарів, нарад тощо. В статті «До історії українсько-польської наукової співпраці у галузі механіки: наукове відрядження академіка А. Д. Коваленка до ПНР (16 січня – 5 лютого 1958 р.)» [1] ми висвітлили початки міжнародної наукової співпраці українського академіка. Не менш цікавою нам видається участь вченого в наукових форумах, у рамках яких він міг поділитися власним досвідом та налагодити творчі зв'язки з представниками науково-дослідних установ механічного профілю Радянського Союзу в 1940–1950-х роках. У даній статті переслідується мета на основі аналізу широкого комплексу документів, що відклались у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ), висвітлити участь А. Д. Коваленка в роботі наукових конференцій упродовж 1942–1957 рр.

© Ю. В. Булгаков, 2018

Слід зазначити, що в історіографії відсутні будь-які відомості з даної теми. Зокрема, навіть у біографа вченого Ю. М. Шевченка у вступній статті до біобібліографії А. Д. Коваленка (1980) перша інформація про його виступи з доповідями стосується згадуваного відрядження до ПНР у 1958 р. [2, с. 9]. У хронологічному покажчику друкованих праць А. Д. Коваленка також не представлено жодної назви опублікованих матеріалів конференцій чи інших наукових форумів за обраний нами для дослідження період.

Між тим, в особовому архівному фонді А. Д. Коваленка наявний цілий масив документів, які проливають світло на його участь у наукових форумах 1942–1957 рр. У записнику вченого знаходимо складений ним власноруч список «Доклады и сообщения на научных совещаниях, конференциях, сессиях, симпозиумах и т. п.» [3, арк. 24 зв. – 40 зв.], в якому до періоду 1942–1957 рр. відносяться 55 позицій [4]. У кожній з них зазначено дату виступу, назву, місце і час проведення наукового форуму, назву власної доповіді. Однак зіставлення позицій списку, складеного А. Д. Коваленком, з документами офіційного характеру виявило деякі розбіжності в даних. Більш точна інформація міститься в індивідуальних річних звітах ученого, які представлені у фонді (на жаль, лише за 1954–1957 рр.) [5]. Зокрема, в особовому архівному фонді академіка наявні тексти його 16-ти доповідей, виступів та повідомлень, 13 тез та анотацій доповідей. З них опубліковано лише дві доповіді та двоє тез [4]. Окрім того, у фонді сформовано окремі справи з документів про участь ученого в роботі сесій та зборів АН УРСР, відділень та інститутів АН СРСР та АН УРСР за 1942–1972 рр. [6], республіканських, міських, вузівських конференцій за 1945–1970 рр. [7], наукових нарад за 1946–1972 рр. [8] та наукових сесій професорсько-викладацького складу Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (далі – КДУ ім. Т. Г. Шевченка) за 1955–1960 рр. [9].

Хронологічно перші відомості про виголошення А. Д. Коваленком публічних наукових доповідей відносяться до періоду Другої світової війни. Згідно з посвідченням, виданим Інститутом будівельної механіки АН УРСР, ученого було включено до списків осіб, які напередодні окупації повинні були виїхати з Києва разом із установою [10, арк. 9]. А. Д. Коваленко зафіксував в автобіографії, що після прибуття в евакуацію до Уфі його було призначено старшим науковим співробітником групи динамічної пружності [3, арк. 72]. В Уфі вчений продовжив активні наукові дослідження з питань динаміки елементів турбін, результати яких потребували оприлюднення та широкого обговорення. Так, на засіданнях Відділення технічних наук, які проходили в Інституті будівельної механіки АН УРСР у рамках січневої та липневої сесій АН УРСР (м. Уфа, 12–17 січня та 8–12 липня 1942 р.), було заслухано доповіді А. Д. Коваленка «Исследование

напружений в колесних лопатках турбонагнетателів» [6, арк. 8 зв.] та «Про згин та розтяг дисків змінної товщини» [6, арк. 21 зв.] відповідно 15 січня та 9 липня 1942 р., що було зафіксовано в програмах сесій. Окрім того, як зазначено в списку доповідей ученого, 11 квітня та 4 липня 1942 р. він виступив на семінарі голови Відділення технічних наук АН УРСР (1941–1943), завідувача відділу теорії пружності Інституту гірничої механіки АН УРСР (1941–1950) академіка АН УРСР О. М. Динника із доповідями «Об изгибе диска конического профиля» та «Об изгибе и растяжении дисков переменной толщины» [3, арк. 24 зв.].

Згідно з трудовим списком А. Д. Коваленка, з 18 вересня до 1 жовтня 1942 р. він, одночасно з роботою в Інституті будівельної механіки АН УРСР, працював на посадах інженера-дослідника технічного бюро відділу технічного контролю, відділу головного металурга (групи С. В. Серенсена) на заводі № 384 (26), а з 3 жовтня 1942 р. до 1 лютого 1944 р. – на посаді старшого наукового співробітника в Центральному інституті авіаційного моторобудування імені П. І. Баранова в Москві (далі – ЦІАМ) [3, арк. 9]. За результатами набутого досвіду А. Д. Коваленко виніс на обговорення 14-го відділу ЦІАМ метод теоретичних розрахунків розтягнення та вигину дисків турбін під дією теплових напруг. В особовому архівному фонді вченого представлено автограф тез доповіді А. Д. Коваленка «Обобщенный метод расчета дисков переменной толщины на растяжение и изгиб» для представлення на технічній нараді 14-го відділу ЦІАМ 28 липня 1943 р. [11, арк. 3–6 зв.]. У списку доповідей зафіксовано також виступ ученого на технічній нараді 14-го відділу ЦІАМ 10 січня 1944 р. із доповіддю «О тепловых напряжениях в дисках газовых турбин» [3, арк. 24 зв.].

Під час роботи в Москві А. Д. Коваленко започаткував практику широкої апробації власних досліджень серед викладацьких кіл вищих навчальних закладів, що сприяло своєчасній модернізації курсів з механіки. 2 лютого 1944 р. вчений виступив на кафедрі опору матеріалів Московського авіаційного технологічного інституту (далі – МАТІ). Автограф тез виголошеної тоді доповіді «Тепловые напряжения в дисках газовых турбин» представлений в особовому фонді вченого [12].

Згідно з автобіографією вченого, А. Д. Коваленко повернувся до Києва разом з АН УРСР у лютому 1944 р. Тут він продовжив працювати в Інституті будівельної механіки АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника [3, арк. 72 зв. – 73] та розробляти методи теоретичних розрахунків напруг у дисках змінної товщини. Влітку того ж року вчений представив результати своїх досліджень на двох засіданнях семінару динамічної міцності, які проходили під керівництвом заступника директора інституту з наукової роботи М. М. Афанасьєва 14 червня та 5 липня 1944 р., висту-

пивши з доповідями «Обобщенный метод расчета напряжений при растяжении и изгибе дисков переменной толщины» та «Расчет тепловых напряжений в дисках переменной толщины» [3, арк. 24 зв.]. У фонді вченого відклався скорочений текст короткого змісту першої доповіді [11, арк. 1–2 зв.].

Варто відзначити, що через півроку після повернення з евакуації А. Д. Коваленко відновив педагогічну діяльність у Київському політехнічному інституті (далі – КПІ). Згідно з трудовим списком, 1 жовтня 1944 р. його було зараховано на 0,5 ставки доцентом кафедри теоретичної теплотехніки. У 1945 р. вчений захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук, однак диплом отримав лише через два роки. У 1946 р. він почав працювати на повній ставці доцента кафедри опору матеріалів, а у 1948 р. – знову переведений на 0,5 ставки. На цій само кафедрі вчений упродовж квітня–серпня 1949 р. обіймав посаду професора [3, арк. 6]. У 1949 р. А. Д. Коваленка було затверджено у вченому званні, він отримав атестат професора [3, арк. 11].

11 січня та 8 лютого 1945 р. А. Д. Коваленко взяв участь у семінарах академіка АН УРСР О. М. Динника, який після повернення з евакуації обійняв посаду професора кафедри теорії пружності та опору матеріалів КДУ ім. Т. Г. Шевченка. На семінарах вчений представив доповіді, присвячені механічним явищам, які виникають у диску під час його обертання, – «Изгиб диска в поле центробежных сил» та «Диск несимметричного профиля как вращающаяся коническая оболочка». Кілька варіантів тез першої доповіді [13] та тези другої доповіді [14, арк. 6–6 зв.] також входять до особового фонду вченого.

Обговорення питань, порушених на семінарах О. М. Динника, у теоретичній площині вчений продовжив 9 та 23 квітня 1945 р. на семінарі в Інституті будівельної механіки АН УРСР у доповідях «Расчет дисков несимметричного профиля» та «Влияние радиальных усилий на изгиб диска» [3, арк. 25]. Цікаво, що на одному з варіантів тез доповіді «Расчет дисков несимметричного профиля» [14, 1–2 зв.] А. Д. Коваленком зазначено, що ця ж доповідь було пізніше репрезентовано на науковій конференції, присвяченій підсумкам наукової роботи КПІ в 1941–1944 рр., 23 травня 1945 р. та на технічній нараді 14-го відділу ЦІАМ 6 вересня 1945 р. в Москві. При цьому в наявній програмі конференції в КПІ тему доповіді дещо конкретизовано та спрямовано на практичне впровадження отриманих теоретичних результатів – «Расчет дисков несимметричного профиля в паровых турбинах» [7, арк. 2]. У списку доповідей А. Д. Коваленка зафіксовано його виступи в Інституті будівельної механіки АН УРСР на науковій нараді 8 серпня 1945 р. з доповіддю «Растяжение и изгиб дисков симметричного и несимметричного профиля» та на засіданні секції теорії

міцності, будівельної механіки і сільськогосподарської механіки 7 грудня 1945 р., що проходило в межах сесії АН УРСР, з доповіддю «Однчасне діяння розтягу і вигинів у круглих пластинках» [3, арк. 25]. Назву останньої доповіді уточнено за наявною програмою сесії [6, арк. 35].

На засіданні Президії АН УРСР 26 січня 1946 р. А. Д. Коваленка було призначено виконувачем обов'язків завідувача відділу міцності і динаміки деталей машин, про що свідчить відповідний протокол [15, арк. 1]. У 1948 р. вченого було затверджено на посаді завідувача відділу міцності і динаміки деталей машин за атестацією [3, арк. 11]. Уже в новому статусі 27 березня 1946 р. він взяв участь у нараді з питань теорії пружності, будівельної механіки і теорії пластичності, яка проходила в Інституті механіки АН СРСР у Москві. Для наради вчений підготував доповідь, в якій синтезував основні власні напрацювання з розроблення методики теоретичного розрахунку дисків. Тези доповіді «Расчет дисков несимметричного профиля как вращающихся и неравномерно нагретых конических оболочек с линейным изменением толщины» [8, арк. 13–13 зв.] були опубліковані в збірнику матеріалів конференції [16]. Слід зауважити, що вказана публікація не відображена в біобібліографії А. Д. Коваленка. На науково-технічній конференції в КПІ 22 травня 1946 р. науковець представив на обговорення професорсько-викладацького складу, студентів та аспірантів доповідь «Новый метод расчета дисков турбомашин на растяжение и изгиб», що зафіксовано в програмі конференції [7, арк. 7].

Окрім зазначених, у списку виступів А. Д. Коваленка в 1946–1948 рр. фігурують доповіді про методи теоретичного розрахунку дисків з використанням моментної теорії оболонок та гіпергеометричних функцій другого роду – на сесіях АН УРСР 26 квітня 1946 р. та 10 квітня 1947 р. – «Расчет дисков турбомашин по моментной теории оболочек» та «Гипергеометрические функции второго рода в связи с некоторыми задачами теории упругости», на науковій конференції та ювілейній науковій сесії в КПІ 31 жовтня 1947 р. та 13 листопада 1948 р. – «Напряженное состояние вращающегося диска в случае, когда модуль упругости является функцией радиуса» та «Проблема исследования напряженного состояния быстровращающихся деталей турбомашин». 4 та 7 лютого 1948 р. датовано виступи вченого в Москві на засіданні Комітету міцності Всесоюзного наукового інженерно-технічного товариства машинобудівників (далі – ВНІТОМАШ) та на науковій нараді 14-го відділу ЦІАМ з доповідями «Расчет на прочность быстровращающихся конических дисков с учетом неравномерного нагрева» та «О напряженном состоянии вращающихся конических оболочек» [3, арк. 25 зв.]. У цей період поряд із традиційною апробацією наукових результатів в академічній (АН УРСР), вузів-

ській (КП) та галузевій (ЦІАМ) площинах А. Д. Коваленко виніс результати власних досліджень на обговорення широкого кола інженерно-технічних наукових кадрів у галузі міцності, репрезентованих у ВНІТОМАШ.

26 серпня 1949 р. А. Д. Коваленко завершив свою педагогічну діяльність в КП, перейшовши з 1 вересня цього ж року на посаду професора та завідувача кафедри теорії пружності КДУ ім. Т. Г. Шевченка, що зафіксовано в трудовому списку вченого. 1 лютого 1950 р. його було переведено на 0,5 ставки [3, арк. 6 зв.]. Водночас А. Д. Коваленко продовжував керувати відділом міцності і динаміки деталей машин в Інституті будівельної механіки АН УРСР. За ініціативою вченого, як зазначено в його автобіографії, у 1953 р. назву відділу було змінено. Відтоді він став називатися «відділом технічної теорії пружності» [3, арк. 73]. Згідно із представленими в особовому фонді вченого протоколом засідання Загальних зборів АН УРСР та повідомленням Президії АН УРСР, у 1951 р. А. Д. Коваленка було обрано до складу членів-кореспондентів АН УРСР за спеціальністю «теорія пружності (теорія міцності в машинобудуванні)» [17, арк. 1, 2].

Зміст наукових доповідей А. Д. Коваленка впродовж 1949–1957 рр. повсякчас набував більш концептуального та узагальнюючого рівня. Як професор, завідувач кафедри КДУ ім. Т. Г. Шевченка та згодом член-кореспондент АН УРСР учений у 1949–1957 рр. брав активну участь у наукових форумах Відділення технічних наук АН УРСР. В особовому архівному фонді А. Д. Коваленка відклалися тексти доповідей «Исследование напряженного состояния роторов турбомашин» (виїзна наукова сесія в м. Краматорськ 16 листопада 1951 р.) [18], «Нові розв'язки задачі про несиметричний згин круглих пластинок змінної жорсткості» (семінар з механіки 23 лютого 1952 р.) [19, арк. 6 зв. – 9 зв.] (опублікована [20]), «Исследования по технической теории упругости применительно к задачам машиностроения» (сесія 26 березня 1953 р.) [21], «Тепловые напряжения в пластинах и оболочках» (збори 24 квітня 1957 р.) [22]. Назва останньої доповіді в програмі зборів вказана як «Теплові напруги в пластинах і оболонках обертання» [6, арк. 41 зв.]. Окрім зазначених вище, в списку доповідей А. Д. Коваленка зафіксовано його виступ 22 вересня 1949 р. на виїзній науковій сесії в м. Сталіно (нині – м. Донецьк) з доповіддю «Исследования Института строительной механики в области прочности деталей быстровращающихся машин» [3, арк. 25 зв.], у звіті науковця за 1955 р. – виступ 26 жовтня 1955 р. на виїзній сесії в Харкові з доповіддю «Некоторые задачи строительной механики турбомашин» [5, арк. 15].

А. Д. Коваленко виступав із доповідями на наукових нарадах та семінарах, які проходили в Інституті будівельної механіки АН УРСР. Варто відзначити, що впродовж 1954–1956 рр. він, до того ж, сам організував

семинар з будівельної механіки турбомашин і керував ним. Цей захід мав велике значення для налагодження науково-інформаційного обміну між інженерно-технічними науковими кадрами інститутів АН УРСР та академій наук інших республік, галузевих науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, а також промислових підприємств. У звітах учений зазначав, що семінар був організований у листопаді 1954 р. Було налагоджено творчі зв'язки з низкою турбобудівних заводів, наукових установ та вищих навчальних закладів, до числа яких входили Кіровський завод у Ленінграді, Калужський завод, Ленінградський металічний завод, Державний союзний завод у Москві, Південний турбінний завод, Центральний науково-дослідний і проектно-конструкторський котлотурбінний інститут ім. І. І. Ползунова (ЦКТИ), Ленінградський кораблебудівний інститут, Казанський авіаінститут, інститути механіки та машинознавства АН СРСР, математики АН Грузинської РСР та ін. Окрім наукових співробітників інститутів будівельної механіки, математики, гірничої справи, лабораторій спецсплавів та проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР у роботі семінару брали участь представники від КПІ та КДУ ім. Т. Г. Шевченка [5, арк. 2–3]. Робота семінару завершилася Координаційною нарадою з питань міцності коліс турбомашин – повітродувок, вентиляторів, крильчаток, яка відбулася 24–26 жовтня 1956 р. [5, арк. 20]. Загалом за час роботи семінару та наради її учасниками було представлено 40 наукових доповідей [4]. Із доповідями «Пластины и оболочки в роторах турбомашин» [5, арк. 4], «О колебаниях дисков переменной толщины» та «Точные решения некоторых задач строительной механики турбомашин» виступив А. Д. Коваленко. Тексти двох останніх доповідей також представлені в особовому фонді вченого [23, 24]. В документах згадуються ще два виступи А. Д. Коваленка на наукових семінарах в Інституті будівельної механіки АН УРСР – «Некоторые задачи динамики турбинных дисков переменной толщины» 23 червня 1953 р. (у списку доповідей вченого [3, арк. 26 зв.]) та «Тепловые напряжения в пластинах и оболочках» 11 червня 1957 р. (у його звіті [5, арк. 27]).

Упродовж 28 вересня – 1 жовтня 1957 р. у київському Будинку вчених проходила Наукова нарада з питань міцності елементів турбомашин при високих температурах, організована інститутами металокераміки і спеціальних сплавів, будівельної механіки та теплоенергетики АН УРСР, до програми якої увійшла узагальнююча доповідь А. Д. Коваленка «Исследование тепловых напряжений в турбинных роторах». Співдоповідачами вченого виступили його колеги та учні Л. О. Ільїн, З. Д. Костюк, І. С. Бобир, В. Т. Корнієнко та Ю. М. Шевченко [8, арк. 71 зв.]. В особовому фонді А. Д. Коваленка представлені тексти цієї доповіді [25], а також доповіді на розширеному засіданні Вченої ради Інституту будівельної механіки

АН УРСР 22 жовтня 1957 р. на тему «Приложение методов технической теории упругости к изучению напряженного состояния элементов турбомашин» [26, арк. 1–24].

А. Д. Коваленко брав активну участь у наукових форумах, які проходили в КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Зокрема, згідно зі списком доповідей ученого, він виступив на 7-й науковій сесії професорсько-викладацького складу 16 лютого 1950 р. з доповіддю «О гипергеометрических функциях второго рода в связи с некоторыми задачами теории упругости», на 9-й науковій сесії в лютому 1952 р. – з доповіддю «Расчет пластин переменной толщины» та на науковому семінарі механіко-математичного факультету 3 листопада 1952 р. – з доповіддю «Применение специальных функций в задачах о плоском напряженном состоянии и об изгибе круглых пластинок переменной толщины в случае симметричной нагрузки» [3, арк. 26]. В особовому фонді вченого представлені тези доповіді на 12-й науковій сесії 17 лютого 1955 р. – «Згин круглих пластин змінної товщини» (співдоповідач – Д. М. Борисенко) [9, арк. 16 зв.–17] (опубліковані [27]) та доповідь на 14-й науковій сесії 28 березня 1957 р. «Аналогия между слабо изогнутой и неравномерно нагретой круглыми пластинами сменной толщины» [28]. Тематика виступів ученого була спрямована на включення його теоретичних розробок в узагальненому вигляді до навчальних курсів задля осучаснення знань студентів-механіків.

Учений здійснив декілька робочих поїздок до низки регіональних наукових та виробничих центрів України, надавши на обговорення колективів цих установ доповіді з ґрунтовним аналізом власних розробок у руслі новітніх досягнень вітчизняної науки в галузі напруженості та жорсткості газотурбінних двигунів. У списку доповідей зазначено виступ А. Д. Коваленка 9 лютого 1950 р. у відділі головного конструктора Харківського турбогенераторного заводу (ХТГЗ) на тему «Работы Института строительной механики в области расчета деталей турбомашин на прочность» [3, арк. 26]. В особовому фонді науковця відклався текст доповіді «Развитие методов технической теории упругости для решения задач о напряженном состоянии элементов турбомашин», з якою він виступив 31 жовтня 1957 р. в Дніпропетровському державному університеті [26, арк. 25–38]. 13 грудня 1957 р. вчений виступив перед співробітниками Інституту теплоенергетики АН УРСР та Південного турбінного заводу у м. Миколаєві з доповідями «Обзор научных исследований в области напряженности и жесткости газотурбинных двигателей», «Исследования напряженного состояния деталей турбомашин» та «Исследования напряженного состояния элементов газотурбинных установок», про що вказав у річному звіті [5, арк. 27]. Два варіанти тексту першої доповіді представлені в особовому фонді А. Д. Коваленка [29].

На період 1953–1956 рр. припали декілька наукових відряджень А. Д. Коваленка, під час яких він поділився узагальненим досвідом, напрацьованим в Україні, з представниками установ АН СРСР та відомчих науково-дослідних інститутів, а також провідних промислових підприємств. У списку доповідей вченого зазначено його виступи в Москві на Науково-технічній координаційній нараді з питань динаміки турбомашин в Інституті машинознавства АН СРСР (29 жовтня 1953 р.) на тему «Некоторые задачи динамики турбинных дисков переменной толщины», на Державному союзному заводі № 165 (30 жовтня 1953 р.) – «Изгиб дисков от действия кориолисовых сил» [3, арк. 26 зв.]. Доповідь А. Д. Коваленка «Згин круглих пластин змінної товщини», представлену 23 грудня 1954 р. на Нараді з теорії пружності, теорії пластичності і теоретичних питань будівельної механіки в АН СРСР (22–25 грудня 1954 р.), було опубліковано в журналі «Прикладна механіка» [30]. Її текст відклався в особовому фонді вченого [31, арк. 9 зв. – 21]. З індивідуальних річних звітів та списку доповідей ученого дізнаємося про його участь у Координаційній нараді з динаміки і міцності турбомашин в Інституті машинознавства АН СРСР 10 червня 1955 р. з доповіддю «Исследования по теории пластин и оболочек применительно к роторам турбомашин», у 9-й координаційній сесії АН СРСР з проблем газотурбінних установок, організованій Комісією з газових турбін АН СРСР 21 листопада 1955 р., у засіданнях Комісії під головуванням академіка АН СРСР Б. С. Стечкина 30–31 травня 1956 р., відділу випробування газотурбінних установок Центрального науково-дослідного інституту технології і машинобудування (далі – ЦНДІТМАШ) 1 червня 1956 р. та СКБТ Кіровського заводу в Ленінграді [5, арк. 15, 22, 23; 3, 26 зв. – 27].

Таким чином, протягом 1942–1957 рр. А. Д. Коваленко як доповідач взяв участь у роботі 56-ти наукових форумів. Зокрема, він виступив на п'ятьох сесіях АН УРСР, чотирьох сесіях та одних зборах Відділення технічних наук АН УРСР, спільній нараді Інституту металокераміки і спеціальних сплавів, Інституту будівельної механіки та Інституту теплоенергетики АН УРСР, двох нарадах та розширеному засіданні Вченої ради Інституту будівельної механіки АН УРСР, сесії та засіданні Вченої ради Інституту теплоенергетики АН УРСР, трьох конференціях та одній сесії КПІ, чотирьох сесіях КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Окремо варто згадати про участь А. Д. Коваленка в семінарах Відділення технічних наук АН УРСР (1), КДУ ім. Т. Г. Шевченка (1), голови Відділення технічних наук АН УРСР, завідувача відділу теорії пружності Інституту гірничої механіки АН УРСР, професора кафедри теорії пружності та опору матеріалів КДУ ім. Т. Г. Шевченка академіка АН УРСР О. М. Динника (4), а також в Інституті будівельної механіки АН УРСР під керівництвом

М. М. Афанасьєва, очолюваних самим вченим та його колегами (8). По одному виступу вченого відбулося в Дніпропетровському державному університеті, на промислових підприємствах України – ХТГЗ та Південному турбінному заводі. Окрім того, в 1954–1956 рр. А. Д. Коваленко був керівником семінару з будівельної механіки турбомашин в Інституті будівельної механіки АН УРСР.

А. Д. Коваленко виголосив доповіді в низці установ АН СРСР – на нарадах в Інституті механіки (2), Інституті машинознавства (2), на сесії та засіданні, організованих Комісією з газових турбін АН СРСР. Учений виступав, окрім того, в галузевих наукових установах, вищих навчальних закладах та на промислових підприємствах РРФСР – у ході чотирьох технічних нарад 14-го відділу ЦІАМ, а також на засіданнях ЦНДІТМАШ, Комітету міцності ВНІТОМАШ та кафедри опору матеріалів МАТІ, на Державному союзному заводі № 165 та Кіровському заводі (по одному виступу).

Тематика наукових доповідей А. Д. Коваленка поступово змінювалася від дослідження питань механічних напруг, згину та розтягу в дисках газових турбін до ґрунтового аналізу власних розробок у руслі новітніх досягнень вітчизняної науки в галузі напруженості та жорсткості газотурбінних двигунів. Можна констатувати, що високий рівень репрезентації широкій науковій громадськості фахових напрацювань А. Д. Коваленка на наукових форумах упродовж 1942–1957 рр. сприяв, з одного боку, налагодженню науково-інформаційного обміну в даній науковій галузі в межах СРСР, а з іншого – професійному зростанню вченого від кандидата технічних наук до доктора технічних наук та професора, визнанню важливості його досліджень серед наукової спільноти та обранню до складу членів-кореспондентів АН УРСР, а в підсумку – включенню його кандидатури до складу групи вчених АН УРСР, які в січні–лютому 1958 р. представили українську науку в галузі механіки перед колективами науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів Польської Народної Республіки. Розпочався якісно новий етап у науковій діяльності А. Д. Коваленка, пов'язаний із паралельною участю вченого у вітчизняному науково-інформаційному обміні та в міжнародній науковій співпраці.

Документам особового архівного фонду А. Д. Коваленка притаманний високий інформативний потенціал як масиву джерел для дослідження історії організації та проведення вітчизняних наукових форумів у галузі механіки. Опубліковані програми та матеріали конференцій, власноруч підготовлені ученим тексти виступів, звітів, а також зведений список його доповідей, що входять до складу фонду, значною мірою доповнюють та уточнюють інформацію про участь А. Д. Коваленка у вітчизняному науково-інформаційному обміні 1942–1957 рр.

Список використаних джерел

1. Булгаков Ю. В. До історії українсько-польської наукової співпраці у галузі механіки : наукове відрядження академіка А. Д. Коваленка до ПНР (16 січня – 5 лютого 1958 р.) // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2017. Вип. 21. С. 492–505.
2. Анатолий Дмитриевич Коваленко / вступ. ст. и указ. печат. раб. Ю. Н. Шевченко. Киев : Наук. думка, 1980. 41 с.
3. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 4. Спр. 46а. 105 арк.
4. Підрахунки автора.
5. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 2. Спр. 38. 121 арк.
6. Там само. Оп. 4. Спр. 54. 103 арк.
7. Там само. Спр. 56. 167 арк.
8. Там само. Спр. 57. 314 арк.
9. Там само. Спр. 62. 73 арк.
10. Там само. Оп. 2. Спр. 9. 9 арк.
11. Там само. Оп. 1. Спр. 1. 6 арк.
12. Там само. Спр. 2. 3 арк.
13. Там само. Спр. 3. 3 арк.
14. Там само. Спр. 4. 7 арк.
15. Там само. Оп. 2. Спр. 10. 1 арк.
16. Коваленко А. Д. Расчет дисков несимметричного профиля как вращающихся и неравномерно нагретых конических оболочек с линейным изменением толщины // Тезисы Совещания по теории упругости, строительной механике и теории пластичности 25–28 марта 1946 г. Москва, 1946. С. 19–20.
17. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 2. Спр. 13. 2 арк.
18. Там само. Оп. 1. Спр. 7. 22 арк.
19. Там само. Оп. 4. Спр. 1. 63 арк.
20. Коваленко А. Д. Нові розв'язки задачі про несиметричний згин круглих пластинок змінної жорсткості // Доповіді АН УРСР. 1952. № 3. С. 242–248.
21. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 1. Спр. 8. 20 арк.
22. Там само. Спр. 18. 15 арк.
23. Там само. Спр. 10. 4 арк.
24. Там само. Спр. 15. 14 арк.
25. Там само. Спр. 19. 23 арк.
26. Там само. Спр. 20. 39 арк.
27. Коваленко А. Д., Борисенко Д. М. Згин круглих пластин змінної товщини // 12-та наукова сесія : секція математики : тези доповідей. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1955. С. 6–7.
28. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 1. Спр. 16. 7 арк.
29. Там само. Спр. 21. 31 арк.
30. Коваленко А. Д. Згин круглих пластин змінної товщини // Прикладна механіка. 1955. Т. 1, вип. 2. С. 154–176.
31. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 4. Спр. 6. 55 арк.

References

1. Bulhakov, Yu. V. (2017). Do istorii ukrainsko-polskoi naukovoï spivpratsi u haluzi mekhaniky: naukove vidriadzhennia akademika A. D. Kovalenka do PNR (16 sichnia – 5 liutoho 1958 r.) [On the history of the Ukrainian-Polish scientific cooperation in the field of mechanics: the scientific trip of academician A. D. Kovalenko to the Polish People's Republic (January 16 – February 5, 1958)]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine], Is. 21, pp. 492–505. [In Ukrainian].
2. Shevchenko, Yu. N. (1980). *Anatolii Dmitriievich Kovalenko*. Kyiv: Naukova dumka. [In Russian].
3. Fund 102, Inventory 4, Unit 46a. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
4. Author's calculations.
5. Fund 102, Inventory 2, Unit 38. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
6. Fund 102, Inventory 4, Unit 54. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
7. Fund 102, Inventory 4, Unit 56. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
8. Fund 102, Inventory 4, Unit 57. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
9. Fund 102, Inventory 4, Unit 62. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
10. Fund 102, Inventory 2, Unit 9. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
11. Fund 102, Inventory 1, Unit 1. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
12. Fund 102, Inventory 1, Unit 2. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
13. Fund 102, Inventory 1, Unit 3. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
14. Fund 102, Inventory 1, Unit 4. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
15. Fund 102, Inventory 2, Unit 10. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
16. Kovalenko, A. D. (1946, March). Raschet diskov nesimmetrichnogo profilia kak vraschailushchikhsia i neravnomerno nagretykh konicheskikh obolochek s lineinym izmeneniem tolshchiny [Calculation of disks of an asymmetric profile as rotating and nonuniformly heated conical shells with a linear change in thickness]. In *Tezisy Soveshchaniia po teorii uprugosti, stroitelnoi mehanike i teorii plastichnosti* [Proceedings of the Conference on the theory of elasticity, structural mechanics and the theory of plasticity]: *Abstracts of Papers* (pp. 19–20). Moscow. [In Russian].
17. Fund 102, Inventory 2, Unit 13. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].

18. Fund 102, Inventory 1, Unit 7. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
19. Fund 102, Inventory 4, Unit 1. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
20. Kovalenko, A. D. (1952). Novi rozviazky zadachi pro nesymetrychnyi zghyn kruhlykh plastynok zminnoi zhorstkosti [New solutions on the problem of asymmetrical bending of circular plates of variable rigidity]. In *Dopovidi AN URSS* [Papers of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR], No. 3, pp. 242–248. [In Ukrainian].
21. Fund 102, Inventory 1, Unit 8. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
22. Fund 102, Inventory 1, Unit 18. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
23. Fund 102, Inventory 1, Unit 10. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
24. Fund 102, Inventory 1, Unit 15. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
25. Fund 102, Inventory 1, Unit 19. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
26. Fund 102, Inventory 1, Unit 20. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
27. Kovalenko, A. D., Borysenko, D. M. (1955). Zghyn kruhlykh plastyn zminnoi tovshchyny [Bending of the circular plates of variable thickness]. In *12-ta naukova sesii: sektsiia matematyky* [12th scientific session: section of mathematics]: *Abstracts of Papers* (pp. 19–20). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
28. Fund 102, Inventory 1, Unit 16. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
29. Fund 102, Inventory 1, Unit 21. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
30. Kovalenko, A. D. (1955). Zghyn kruhlykh plastyn zminnoi tovshchyny [Bend of the circular plates of variable thickness]. In *Prykladna mekhanika* [Applied mechanics], Vol. 1, No. 2, pp. 154–176. [In Ukrainian].
31. Fund 102, Inventory 4, Unit 6. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].

Yurii Volodymyrovych Bulhakov

Candidate of Historical Sciences,

Research Fellow of the Department of Archeography,

Institute of Archival Studies,

Vernadsky National Library of Ukraine

e-mail: bulgakov_george@ukr.net

The participation of A. D. Kovalenko in the work of scientific forums in the field of mechanics (1942–1957)

The activity of the outstanding scientist-mechanic A. D. Kovalenko on organization of discussion of actual problems of mechanics at various scientific forums that took

place in the period of 1942–1957 was investigated. The source of the research is determined. Documents from the personal archival fund of A. D. Kovalenko, deposited in the Institute of Archival Studies of VNLU, are analyzed. It is established that in 1942–1957 A. D. Kovalenko took part as a speaker in 56 scientific forums organized by the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Kyiv Polytechnic Institute, T. Shevchenko State University of Kyiv, Dnipropetrovsk State University, Kharkiv Turbine Generator Plant, Southern Turbine Plant, personally by academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR A. M. Dynnyk, M. M. Afanasiev, A. D. Kovalenko himself and other Ukrainian scientists, as well as institutions of the Academy of Sciences of the USSR, P. I. Baranov Central Institute of Aviation Motors, the Central Scientific Research Institute of Technology and Machine Building, the Committee for the Strength of the All-Union Scientific Engineering and Technical Society of Machine Builders, the Moscow Aviation Technological Institute, the State Union Plant No. 165 and the Kirov Plant in Leningrad. It was proved that the participation of A. D. Kovalenko in the work of scientific forums contributed to the establishment of a scientific and information exchange of theoretical and practical achievements in the field of tension and rigidity of gas turbine engines among scientists of the USSR, its access to the level of international scientific cooperation. The high information potential of documents of the personal archival fund of the scientist as a source of research of the history of organization and holding of domestic scientific forums in the field of mechanics was noted.

Key words: document, Institute of Archival Studies of VNLU, history of science, mechanics, NAS of Ukraine, A. D. Kovalenko.

Юрий Владимирович Булгаков,

кандидат исторических наук,

научный сотрудник отдела археографии Института архивоведения

Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

e-mail: bulgakov_george@ukr.net

Участие А. Д. Коваленко в работе научных форумов в области механики (1942–1957)

Исследована деятельность выдающегося ученого-механика А. Д. Коваленко по организации обсуждения актуальных вопросов механики на различных научных форумах, которые состоялись в период 1942–1957 гг. Определена источниковая база исследования. Проанализированы документы из личного архивного фонда А. Д. Коваленко, хранящегося в Институте архивоведения Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Установлено, что в 1942–1957 гг. А. Д. Коваленко принял участие в качестве докладчика в работе 56-ти научных форумов, организованных учреждениями АН УССР, Киевским политехническим институтом, Киевским государственным университетом им. Т. Г. Шевченко, Днепропетровским государственным университетом, Харьковским турбогенераторным заводом, Южным турбинным заводом, лично академиком АН УССР А. Н. Динником, Н. Н. Афанасьевым, самим А. Д. Коваленко и другими украинскими учеными, а также учреждениями АН СССР, Центральным институтом авиационного моторостроения имени П. И. Баранова, Центральным научно-

исследовательским институтом технологии и машиностроения, Комитетом прочности Всесоюзного научного инженерно-технического общества машиностроителей, Московским авиационным технологическим институтом, Государственным союзным заводом № 165 и Кировским заводом в Ленинграде. Доказано, что участие А. Д. Коваленко в работе научных форумов способствовало налаживанию научно-информационного обмена теоретическими и практическими достижениями в области напряженности и жесткости газотурбинных двигателей между учеными СССР, его выходу на уровень международного научного сотрудничества. Отмечен высокий информационный потенциал документов личного архивного фонда ученого как источника исследования истории организации и проведения отечественных научных форумов в области механики.

Ключевые слова: документ, Институт архивоведения НБУВ, история науки, механика, НАН Украины, А. Д. Коваленко.

*Статья подготовлена 24 січня 2018 року;
подана до друку 25 квітня 2018 року.*